

SHEKSPIR DRAMATURGIYASINA MUZİKALÍQ ANALIZ ("Gamlet" shıǵarması mısasında)

Omarova Anarxan – oqıtıwshı
Bekbaulieva Feruza Majit qızı

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutu

Tayanch so'zlar: Gamlet, Uilyam Shekspir, muzikalıq tallawı, opera, simfoniyalıq muzıka, Ambruaz Tomas, Brett Din, Chaykovskiy, dramaturgiyalıq xızmet, Ofeliya, qaharmanın ishki keshirmeleri, teatr hám muzıka, ádebiy muzikalıq tásir, tragediya hám muzıka, scenografiya, emotsionallıq ańlatpa.

Ключевые слова: Гамлет, Уильям Шекспир, музыкальный анализ, опера, симфоническая музыка, Амбруаз Томас, Бретт Дин, Чайковский, драматургическая деятельность, Офелия, внутренние переживания героя, театр и музыка, литературно-музыкальное воздействие, трагедия и музыка, сценография, эмоциональное выражение.

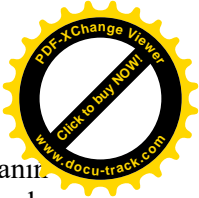
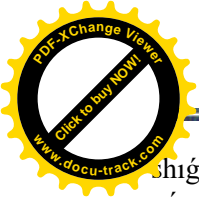
Key words: Hamlet, William Shakespeare, musical analysis, opera, symphonic music, Ambrose Thomas, Brett Dean, Tchaikovsky, dramaturgical activity, Ophelia, the hero's inner experiences, theatre and music, literary and musical impact, tragedy and music, scenography, emotional expression.

Muzikalıq kórkem óner tek ǵana sezimlerde emes, al dramalıq waqıyalardı, ruwxıy keshirmelerdi hám insan oy-pikirin sáwlelendiriw imkaniyatına ie. Ásirese, muzikalı dramaturgiya - bul muzıka arqalı dramalıq mazmun jaratıw, syujetti rawajlandırıw hám qaharmanlar obrazların ashıp beriwde áhmiyetli qural bolıp esaplanadı. Bul túsiniq, ásirese, opera, balet, simfoniya, kantata sıyaqlı janrlarda ayqın kórinedi. Muzikalıq dramaturgiya kompozitorın shıǵarmanın dúzilisi, dinamikası, leytmotivler hám temalar arqalı ıqlasbentti tásirlewdi hám shıǵarmanın mazmunın jetkeriw sheberligin óz ishine aladı. Usı kózqarastan, muzikalıq dramaturgiya tek ǵana kórkem sheberlikti emes, al kórkem pikirlew hám psixologiyalıq tereńlikti talap etedi.

Ullı inglis dramaturgi Uilyam Shekspirdin "Gamlet" shıǵarması dúnya ádebiyatının eń belgili hám tereń filosofiyalıq dramalarınan biri bolıp esaplanadı. Bul tragediya tek ǵana ádebiy emes, al teatr, kino hám muzıka kórkem ónerinde de óziniń kúshli táhiri hám ilham dáregi sıpatında xızmet etip kelmekte. Shıǵarmanın dramalıq qurılısı, ruwxıy keskinliklerge bay syujetleri hám jeke qarama-qarsılıqların muzıka arqalı sáwlelendiriw kórkem óner sheberleri aldında áhmiyetli hám qıyın wazıypalardan biri bolıp kelgen. Sol sebepli, "Hamlet" shıǵarmasına jaratılǵan muzikalıq shıǵarmalar, operalar, baletler hám simfoniyalıq kompoziciyalar arqalı dramanın mazmun-mánisi jáne de keńirek qamtıp alınadı.

Vilyam Shekspir - inglis ádebiyatının eń ullı wákili, dramaturg hám shayı. Ol 1564-jılı Stratford-apon-Ayvonda tuwılıp, 1616-jılı qaytı bolǵan. Shekspir shıǵarmaları dúnya ádebiyatı ǵáziynesinen orın alǵan bolıp, onıń komediyaları, tragediyaları hám tariyxıy dramaları ásirler dawamında tamashagóyler hám oqıwshılardı tań qaldırıp kelmekte. "Gamlet" Shekspirdin eń belgili

hám quramalı tragediyalarınan biri bolıp esaplanadı. Shıǵarma Daniya pachası Gamlettin ákesi óliminen soń júz bergen waqıyalardı súwretleydi. Gamlettin dayısı Klavdiy atasın óltiredi, anasına úylenedi hám taxta otıradı. Ákesiniń áruaǵı Gamletke kórinip, ósh alıwdı buyıradı. Hámlettin ishki gúresi, gúmanları hám ósh alıwǵa bolǵan taysalaqlawı shıǵarmanın oraylıq teması bolıp tabıladı. Ol ádillik, haqıyqat hám adamgershilik qádiriyatları haqqında tereń sorawlar qoyadı. Gamlettin "Bolıw yaki bolmaw" monologi jáhán ádebiyatının eń belgili hám tásirli úzindilerinen biri bolıp esaplanadı. "Gamlet" tragediyası insan tábiyatının quramalılıǵı, kek alıwdın aqıbetleri hám ádilliktin qádiri haqqında oylawǵa shaqıradı. Shıǵarmanın qaharmanları, atap aytqanda, Gamlettin ózi, ádebiyat tariyxındaǵı eń jarqın hám quramalı obrazlardan biri bolıp esaplanadı. "Gamlet" búgingi kúnde de saxnalarda qoyılıp, túrli tillerge awdarılıp, óziniń áhmiyetliliǵin saqlap kelmekte. Shekspirdin basqa da belgili shıǵarmaları qatarında "Romeo hám Djuletta" tragediyası ayrıqsha orın ieleydi. Eki jastın shańaraqlıq dushpanlıq sebepli qayǵılı muhabbatı súwretlengen bul shıǵarma, muhabbatın kúshi hám jámiyetin jawız táhiri haqqında gúrriń etedi. "Romeo hám Juletta" jáhán ádebiyatının eń romantikalıq hám tásirsheń shıǵarmalarınan biri sıpatında tán alınǵan. Shekspir komediyaları da óziniń ótkir házilkeshtigi, jeńil syujeti hám insan tábiyatının qızıqlı súwreti menen ajralıp turadı. "Jazǵı tündeǵi tús," "Venetsiya sawdageri," "On ekinshi tün" sıyaqlı komediyalar tamashagóylerdi kúldiriw menen birge, muhabbat, doslıq hám keshirimlilik sıyaqlı áhmiyetli temalardı da kóterip shıǵadı. Shekspirdin tariyxıy dramaları Angliya tariyxının áhmiyetli waqıyaların sáwlelendiredi. "Richard III," "Genrix IV," "Genrix V" sıyaqlı

Shıǵarmalar siyasiy intrigalar, hákimiyat ushin gúres hám insanıyılıq maqsetler haqqında gúrriń etedi. Shekspir tariyxıy shaxslardıń obrazların jaratıwda úlken sheberlik kórsetip, olardıń ishki dúnyasın hám qararların tereń tallaydı. Shekspirdiń shıǵarmaları jáhán ádebiyatına úlken tásir kórsetken. Onıń shıǵarmaları kóplegen tillerge awdarılǵan hám pútkil dúnya júzi saxnalarında qoyılmaqta. Shekspir dóretiwshiligi insan tábiyatınıń máńgi sorawlarına juwap tabıwǵa umtılıw, joqarı kórkem sheberlik hám tereń adamgershilik penen suwǵarılǵan. Kompozitorlardıń "Gamlet"ke múrájatı shıǵarmaǵa jańasha kózqaras penen qaraw imkaniyatın beredi. Chaykovskiy, Shostakovich sıyaqlı ullı kompozitorlardıń "Gamlet" tiykarında jaratqan shıǵarmaları muzıkanın dramalıq waqıyalardı kúsheytiw, personajlardıń sezimlerin tereńlestiriw qábetin kórsetedi. Olardıń shıǵarmalarında Shekspirdiń sózleri muzika tilinde jańasha mánige ie boladı. Muzikalıq talqılawlardıń hár qıylılıǵı hár qıylı dáwirlerdegi sociallıq hám mádeniy ózgerislerdi sáwlelendiredi. Hár bir dáwir "Gamlet"ke óziniń muzikalıq qatnasın bildiredi, bul bolsa shıǵarmanıń máńgiligin hám hár qıylı talqılawlarǵa sebep boladı.

1. "Gamlet"tiń muzikalıq interpretatsiyalarınń tariyxı. "Gamlet" tiykarında dóretilgen birinshi belgili opera - Ambruaz Tomastıń "Gamlet" operası (1868). Francuz kompozitori bul operada dramalıq qaharmanlardıń ishki keshirmeleri, jeke qayǵı hám qarama-qarsılıqlardı muzıka arqalı kórsetiwge háreket etti. Fomanıń talqılawında Ofeliyanıń "Devona naması" (la folie d'Ophélie) opera ádebiyatındaǵı eń tásirli ariyalardan biri esaplanadı. Ol Ofeliyanıń jinli halatın muzıka arqalı júrekti titiretuǵın dárejede súwretleydi.

2. Muzıka arqalı personajlardıń kórsetiliwi. Gamlet - tiykarǵı qaharman sıpatında kóplegen muzikalıq kompoziciyalarda eki qarama-qarsı obrazda sáwlelenedi: bir tárepten, ol kekshil hám keskin háreket etiwshi shaxs; ekinshi tárepten, ol gúmanshil hám ishki azap ishinde jasaydı. Máselen, Brett Din (Avstraliyalı kompozitor) tárepinen 2017-jılı jaratılǵan operada Gamlettiń ishki tartınshaqlıǵı dástúriy emes atonal muzıka hám eksperimental orkestrówka arqalı súwretlenedi. Ofeliya bolsa hár dayım lirikalıq, názik hám qayǵılı muzıkalar arqalı kórinedi. Onıń obrazı orkestrdegi arfa, fleyta hám jumsaq tarlı ásbaplar arqalı berilgen. Bul muzıka arqalı Ofeliyanıń turmıslıq jeńilisi hám kewilsizligi júreklerge tásir etedi.

3. Muzikanıń dramatik funkeiyaları. Muzıka "Gamlet" sıyaqlı tragediyalarda tek fon

yamasa saxna bezewi sıpatında emes, al dramanın rawajlanıwına tásir etiwshi qural sıpatında da belsene qatnasadı. Máselen:

- **Saxna ortalıǵın jaratıw:** Qarańǵı qorǵanlar, qábir saxnaları, ruwxlar payda bolǵan waqıtlar - bulardıń hámmesi muzıka arqalı tınıshsız, metafizikalıq ortalıqta janlandırıladı.

- **Qaharmanıń ishki tolqınların súwretlew:** Gamletin "Bolíw yaki bolmaw" monologi kóplegen kompoziciyalarda muzikalıq meditaciya formasında berilgen.

- **Qıyın jaǵdaylardı keskinlestiriw:** Gertruda hám Klavdiy ortasındaǵı talqılawlar yamasa saxnadaǵı atıspa muzikalıq ritm hám dinamikalıq orkestrówka arqalı sáwlelendiriledi.

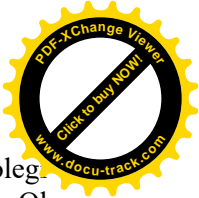
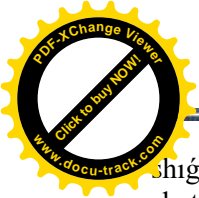
4. Simfoniyalıq hám házirgi zamanǵı muzıkada "Gamlet". Shekspir tragediyası tek opera emes, al simfoniyalıq hám kino muzıkalarında da muzikalıq ilham dáregi bolǵan. Máselen:

- P.I.Chaykovskiydin Gamlet - uvertyura-fantaziyası (1888): dramatik halatlardı simfoniyalıq orkestr arqalı obrazlı súwretlegen. Uvertyurada Gamlettiń qaharmanlıq hám gúmanshillıq ruwxı qatań túrde sáwlelendirilgen.

- Dmitriy Shostakovich 1932-jılı jaratqan Gamlet ushin muzıka (film hám spektakl ushin): siyasiy jaqsılıq hám ishki qarama-qarsılıqlardı ózine tán ironiya hám dramalıq kúsh penen kórsetken.

"Gamlet" shıǵarması muzikalıq talqılawlarda tek dramanıń mazmunın beriw menen sheklenip qalmastan, qaharmanlardıń ishki dúnyasına tereń kirip barıw imkaniyatın da jaratadı. Operalar hám simfoniyalıq shıǵarmalardaǵı muzıka sonday tásirsheń qural esaplanadı, ol arqalı dramalıq jaǵdaylar jáne de kúsheyip, tamashagóy hám tınlawshınıń qálbine tereń tásir etedi. Muzıka hám dramanın únlesligi "Gamlet"ti pútkil insanıyattıń sezimlerin sáwlelendiretuǵın jetik shıǵarmaǵa aylandırǵan.

Muzikanıń zamanagóy saxnalastırıwlarındaǵı ornı barǵan sayın artıp barmaqta, bul bolsa shıǵarmanıń jańa áwladlar ushın da qızıqlı bolıwın támiyinleydi. "Gamlet" shıǵarmasına muzikalıq tallaw shıǵarmanıń kóp qırlılıǵın, onıń hár qıylı kórkem óner túrleri menen úylese alıw qábetin kórsetedi. Muzıka "Gamlet"ti jáne de tereńrek túsiniwge, onıń mánislerin jańasha talqılawǵa járdem beredi. Bunday tallaw keleshekkegi izertlewler ushın da áhmiyetli baǵdarlardı belgilep beredi. "Gamlet"tiń muzıka menen baylanısı Shekspirdiń basqa shıǵarmaları sıyaqlı ózine tán. Muzıka, pesa kontekstinde, bir neshe wazıypanı atqaradı: keypiyattı qáliplestiriw, qaharmanlardıń ishki dúnyasın ashıp beriw hám hátte waqıyalardıń rawajlanıwına tásir kórsetiw. Saxna

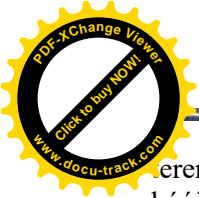

Shıǵarmalarında muzıkanın roli kóbinese itibardan shette qaladı, biraq "Gamlet" mısasında onıń áhmieti ayqın kórinedi. Qayǵılı saxnalarda matam muzıkası, shadıqlarda bolsa kóterińki namalar jańlaydı.

Muzıka arqalı tamashagóy qaharmanlardın sezimlerine jaqınlasadı, olardıń dártlerin tereńirek sezedi. Sonday-aq, muzıka pesanıń ulıwma atmosferasını jaratadı, onıń járdeminde saxnadaǵı waqıyaların keskinligi hám draması kúsheydi. Qaharmanlardın ishki dúnyasını ashıp beriwde muzıkanın áhmieti sheksiz. Gamlettiń ózi de muzıkaǵa biypárwa emes, onıń ruwxıy azapları muzıka arqalı ayqın kórinedi. Ofeliyanın ayanishlı táǵdiri de muzıka menen baylanıslı. Onıń qosıqları, negizinde, onıń aqıldan azıwınıń nıshanı bolıp tabıladı. Muzıka qaharmanlardın ishki gúresin, olardıń arızw-niyetlerin bildiredi. Waqıyaların rawajlanıwına tásir etiw kózqarasınan muzıkanın roli onsha anıq kórinbese de, onıń bar ekenligi seziledi. Saxnalar aralıǵındaǵı muzıkalı pauzalar tamashagóyge waqıyaları tallaw hám keyingi waqıyaları kútiw imkaniyatın beredi. Sonday-aq, muzıka saxnadaǵı keskinlikti arttıradı, tamashagóydi turaqlı tolqındırıp turadı. "Gamlet"tegi muzıka tek ǵana bezew emes, al pesanıń áhmietli quramlıq bólegi esaplanadı. Ol keypiyattı qalıplestiredi, qaharmanlardın ishki dúnyasını ashıp beredi hám waqıyaların rawajlanıwına tásir etedi. Saxna shıǵarmalarında muzıkanın rolin tolıq túsiniw "Gamlet"ti jáne de tereńirek túsiniwge járdem beredi. Shekspirdiń "Gamlet" shıǵarmasında muzıkanın simbolikalıq mánsi de ayırıqsha áhmietke iye. Qosıqlar hám muzıkalıq bólekler kóbinese belgili bir obrazlar yamasa waqıyalar menen baylanıslı boladı. Mısalı, Gamlettiń "ósh alıw" haqqındaǵı oyları qayǵılı muzıka menen birge keliwi tosattannan emes. Bul bolsa, óz gezeginde, tamashagóydi óshtiń ayanishlı aqıbetleri haqqında oylawǵa shaqıradı. Muzıkanın teatrlastırılǵan atqarılıwı da ayırıqsha itibarǵa ılayıq. Saxnada sazandelerdiń payda bolıwı, olardıń janlı atqarıwı pesaǵa ózgeshe tartımlılıq baǵıshlaydı. Bul bolsa tamashagóydi sol dáwir diń mádeniyatı hám úrp-ádetleri menen tanıstıradı. Sonday-aq, muzıka atqarıwshılarınıń kiyimleri hám olardıń saxnadaǵı háreketleri de pesanıń ulıwma estetikasına úles qosadı. "Gamlet"tegi muzıka Shekspirdiń basqa shıǵarmalarındaǵı muzıka menen salıstırǵanda da ózine tánligin kórsetedi. Eger basqa pesalarda muzıka kóbirek kewil kóteriwshe wazıypanı atqarsa, "Gamlet"te ol tereń filosofiyalıq hám psixologiyalıq máni ieleydi. Bul bolsa, Shekspirdiń muzıkadan paydalanıwdaǵı sheberligin jáne bir márte dálilleydi. Juwmaq ornında sonı atap ótiw gerek,

"Gamlet"tegi muzıka pesanıń ajıralmas bóleg bolıp, onıń mánis-mazmunın jáne de bayıtadı. Ol keypiyattı qalıplestiredi, qaharmanlardın ishki dúnyasını ashıp beredi, waqıyaların rawajlanıwına tásir etedi hám nıshanlı mánis ieleydi. Sonlıqtan, "Gamlet"ti tolıq túsiniw ushın muzıkanın rolin itibardan tıs qaldırmaw gerek.

Talqılardıń maqseti muzıkalıq shıǵarmanıń mánsin, onıń quramlıq bólimleriniń óz-ara baylanısın, tásir quralların tereń anlawdan ibarat. Muzıkalıq táreplerin úyreniw hám talqılaw procesinde shıǵarmanıń janrı, forması, naması, garmoniyası, ritmi, tembri sıyaqlı elementleri ayırıqsha itibar menen tallanadı. Sonday-aq, muzıkanın tariyxıy sharayatı, kompozitordıń usılı, shıǵarmanıń atqarılıw ózgeshelikleri de tallaw procesine tartıladı. Bunnan tısqari, tallaw procesinde muzıkalıq shıǵarmanıń emocionallıq tásiiri, tınlawshıǵa jetkerip atırǵan sezimleri de úyreniledi. Tallaw nátiyjeleri muzıkatanıwshılar, atqarıwshılar, pedagoglar hám muzıka ıqlasbentleri ushın úlken áhmietke ie. Muzıkalıq tallaw shıǵarmanıń mazmun-mánsin ashıp beriw, onıń ishki nızamlıqların túsiniw hám muzıkanın insan ómirindegi ornın belgilewde áhmietli rol atqaradı. Ol muzıka kórkem óneriniń rawajlanıwına, jańa dóretiliwshilik izlenislerge hám muzıkalıq bilimlerde diń keńnen tarqalıwına úles qosadı. "Gamlet"te muzıkanın qollanılıwı: Shekspir shıǵarmada muzıkadan sheberlik penen paydalanadı. Muzıkalıq belgiler, qosıqlar, ayaq oınlar hám basqa da muzıkalıq elementler pesanıń ulıwma ruwxın, personajlardın ishki keshirmelerin hám saxnalardıń dramasını kúsheytiwge xızmet etedi. Máselen, jerlew máresimlerinde jańlaǵan aza muzıkası qayǵı hám joǵaltıw sezimlerin jáne de tereńlestirse, bayram saxnalarındaǵı shadılı namalar waqtınsha quwanış hám biyǵamlıq ortalıǵın jaratadı. Muzıkanın personajlardın keypiyatın bildiriwdegi ornı teńsiz. Gamlettiń oyshıl hám pessimistik keypiyatın sáwlelendiriwshi qosıqlar, Ofeliyanın ruwxıy azapların bildiriwshi muzıklar, Klavdiydiń eki júzliligin áshkaralawshı namalar - bulardıń barlıǵı muzıkanın qaharmanlardın ishki dúnyasını ashıp beriwdegi qúdiretin kórsetedi. Muzıka, geyde, sózlerden de kóbirek nárseni anlata aladı. Saxna kórinislerinde muzıkanın áhmietin ayırıqsha atap ótiw gerek. Jerlew máresimleri, bayramlar, saraydaǵı biyler sıyaqlı saxnalar muzıkasız óz mánsin joǵaltadı. Muzıka tek ǵana waqıyaların rawajlanıwına tásir etip qoymastan, tamashagóydi sol dáwir diń mádeniyatı hám úrp-ádetleri menen de tanıstıradı. Muzıka saxnalardı janlandıradı, olarǵa ómirsheńlik baǵıshlaydı. Shekspir "Gamlet"te muzıkadan sheber paydalanıp, shıǵarmaǵa jáne de

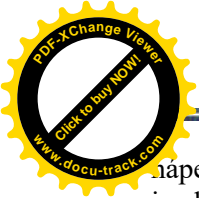

tereńlik hám emotsionallıq beredi. Muzıka tek kónil kóteriw ǵana emes, al pyesaniń áhmiyetli quramlıq bólegi bolıp tabıladı. Ol tamashagóydi waqıyalar iyrimine tartadı, personajlardıń sezimlerin jáne de kúshlirek seziwge múmkinshilik jaratadı. Solay etip, "Gamlet"te muzıkanıń qollanılıwı shıǵarmanıń kórkemlik qunın arttıradı hám onı biytákirar shıǵarma dárejesine kóteredi. Gamlet obrazı ásirler dawamında kórkem óner sheberlerin ilhamlandırıp kelgen, atap aytqanda, muzıka dúnyasında da. Shekspirdiń belgili tragediyası kompozitorlar ushın bay derek bolıp xızmet etip, olardıń opera, balet, simfoniyalıq dástanlar sıyaqlı shıǵarmalarında óz kórinisin tapqan. "Gamlet"ke múrájat etken kompozitorlar qatarında Chaykovskiy, Shostakovich, Ligeti, Berlioz sıyaqlı belgili atlardı ushıratıw múmkin. Uvertyrada Gamlettiń ekileniwleri, muhabbatı hám kek sezimi sáwlelenedi. Dmitriy Shostakovich bolsa "Gamlet" filmine jazǵan muzıkası arqalı obrazlardıń ishki dúnyasın jáne de tereń ashıp beredi. Onıń muzıkasındaǵı keskin ritmler hám dissonanslar shıǵarmadaǵı dramalıq waqıyalardı kúshleydi.

Opera janrında bolsa Ambruaz Tomaniń "Gamlet" operası ayrıqsha orın tutadı. Operada Gamlettiń Ofeliyaga bolǵan muhabbatı, qasiw rejeleri hám ishki gúresleri muzıka arqalı anıq kórsetilgen. Muzıkanıń dramalıq waqıyalardı kúshleyiwdegi roli sheksiz. Ol shıǵarmadaǵı obrazlardıń sezimlerin, waqıyalardıń keskinligin hám ulıwma keypiyatın jáne de tereńirek seziwge járdem beredi. Balette de "Gamlet" teması óz kórinisin tapqan. Robert Xelpmannıń "Gamlet" baleti Shekspir tragediyasınıń muzıkalıq-xoreografiyalıq talqılawı bolıp, onda ayaq oynı háreketleri arqalı Gamlettiń ishki dúnyası, ruwxıy azapları hám ósh alıwǵa umtılıwı sáwlelendiriledi. Muzıka hám ayaq oynıń únlesligi shıǵarmadaǵı dramalıq waqıyalardı jáne de tásirsheń etedi. Qısqasha aytqanda, kompozitorlardıń "Gamlet"ke múrájati muzıka kórkem óneriniń Shekspir tragediyasına bolǵan qızıǵıwshılıǵın kórsetedi. Olardıń shıǵarmaları arqalı "Gamlet" obrazı jańasha qırlar menen bayıp, muzıkanıń dramalıq waqıyalardı kúshleyiwdegi roli jáne bir márte óz tastıyǵın tabadı. "Gamlet" Shekspirdiń eń belgili hám tásirsheń tragediyalarınan biri sıpatında ásirler dawamında kórkem óner ǵayratkerlerin, sonıń ishinde, muzıkashılardı da ilhamlandırıp kelgen. Onıń dramalıq syujeti, filosofiyalıq sorawları hám kúshli obrazları opera, balet, simfoniyalıq shıǵarmalar hám basqa da muzıkalıq janrlarda óz kórinisin tapqan. Opera janrında "Gamlet" tiykarında jaratılǵan eń belgili shıǵarmalardan biri francuz kompozitori Ambruaz

Tomanniń "Gamlet" operası bolıp esaplanadı. Bu operada Gamlettiń ishki keshirmeleri, muhabbatı hám ósh alıw tuyǵıları muzıka arqalı ayqın sáwlelengen.

Operanıń ásirese belgili bólimlerinden biri - Ofeliya saxnası bolıp, onda Ofeliyanıń aqıldan azıwı hám ólimi muzıkanıń tásirsheńligi arqalı súwretlengen. Balet tarawında bolsa "Gamlet" kóplegen xoreograflar hám kompozitorlar ushın derek bolıp xızmet etken. Máselen, rus kompozitori Dmitriy Shostakovichtin "Gamlet" baleti Shekspir tragediyasınıń muzıkalıq talqılawı sıpatında úlken dańqqa iye bolǵan. Shostakovichtiń muzıkası dramalıq keskinlik, psixologiyalıq tereńlik hám obrazlardıń jarqınlıǵı menen ajralıp turadı. Simfoniyalıq muzıkada Petr Chaykovskiydiń "Gamlet" uvertyrası ayrıqsha orın tutadı. Chaykovskiy bul shıǵarmasında Gamlet obraziniń ishki gúresin, gúmanların hám ruwxıy azapların muzıka arqalı kórsetiwge háreket etken. Uvertyranıń dramalıq kúshi hám muzıkalıq sulıwlıǵı onı koncert repertuarınıń turaqlı bólegine aylandıran. Bunnan tisqari, "Gamlet" temasında kóplegen basqa da muzıkalıq shıǵarmalar, sonıń ishinde, vokal cikller, qosıqlar hám instrumentallıq pesalar dóretilgen. Bul shıǵarmalardıń barlıǵı Shekspir tragediyasınıń máńgi temalarına muzıkalıq juwap bolıp, onıń obrazları hám ideyaların jańasha tárizde ashıwǵa imkaniyat beredi. Muzıka dramalıq waqıyalardı kúshleyiwde sheksiz áhmiyetke iye. Ol saxnadaǵı waqıyalardıń emociionallıq tereńligin arttıradı, tamashagóydiń sezimlerine tásir etedi hám ulıwma atmosferanı jaratadı. Muzıka dramalıq shıǵarmanıń áhmiyetli bólegi bolıp, onıń járdeminde qaharmanlardıń ishki keshirmeleri, waqıyalardıń keskinligi hám syujettiń rawajlanıwı anıǵıraq sáwlelenedi. Muzıkalıq talqılawlardıń hár qıylılıǵı kórkem ónerdiń tartımlılıǵın jáne de arttıradı. Hár bir atqarıwshı muzıka shıǵarmasına óziniń jeke túsinigi hám sezimlerin sindiredi, nátiyjede shıǵarmanıń jańa qırları ashıladı. Bul hár túrlilik muzıkanı tınlawshılar ushın bárqulla qızıqlı hám tartımlı etip turadı. Túrli dáwirlerdegi muzıkalıq talqılawlardıń ózine tánligi hár bir dáwirdiń mádeniyatı, sociallıq hám siyasiy sharayatlardı menen baylanıslı. Máselen, barokko dáwiri muzıkası óziniń saltanatlı hám quramalı formaları menen ajralıp tursa, romantizm dáwiri muzıkası insanıń ishki dúnyasına, sezimlerine úlken itibar qaratadı. Muzıkanıń zamanagóy saxnalastırıwlarındaǵı ornı barǵan sayın artpaқта. Zamanagóy rejissyorlar muzıkadan saxnadagi waqıyalardı kúshleyiw, qaharmanlardıń obrazların jaratıw hám tamashagóylerde kúshli tásir qaldırıw ushın aktiv paydalanbaқта. Muzıka zamanagóy teatrdiń ajralmas bólegine aylanıp, oǵan jańasha

áapes baǵıshlaydı. Shekspirdiń shıǵarmalarına jazılǵan muzıkalar, onıń dramalıq qúdiretin jáne de kúsheyetuǵın, personajlardıń ishki dúnyasın tereńlestiretuǵın áhmietli qural bolıp esaplanadı. Muzıkalıq úzindilerdi tańlawda, eń dáslep, shıǵarmadaǵı eń áhmietli saxnalardı, dramalıq keskinlik joqarı noqatqa jetken momentlerdi belgilew kerek. Máselen, "Hamlet"-te Ofeliyanıń qosıqları onıń aqıldan ozıwın, "Otello"-da Dezdemonanıń qayǵılı qosıqları onıń qayǵılı táǵdirin aldın ala xabarlaydı. Bul úzindilerdiń semiotikalıq áhmiyeti sonnan ibarat, olar sóz benen ańlatıp bolmaytuǵın sezimlerdi, keshirmelerdi bildiredi.

Kompozitorlar Shekspir shıǵarmaların túrlishe túsindirip, óz muzika usılların kórsetedi. Verdidıń "Otello"-sındaǵı italyan operasınıń yoshlıǵı, Prokofevtiń "Romeo hám Juletta"-sındaǵı

quramalı, dramalıq simfonizm Shekspir tragediyalarınıń mazmunın ashıp beredi. Hár bir kompozitor Shekspirdiń sózlerine óziniń muzıkalıq tilin qosadı, shıǵarmanıń mánisin jáne de bayıtadı.

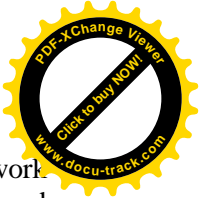
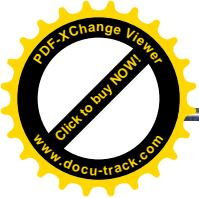
Muzıkalıq shıǵarmaların dóretiliwine tásir etken tariyxıy hám mádeniy faktorlar da úlken áhmietke iye. Máselen, XVIII ásirde jaratılǵan Shekspir operaları sol dáwirdiń estetikalıq kózqarasları, muzıkalıq dástúrlerin sáwlelendiredi. XX ásirde dóretilgen muzıkalar bolsa zamanagóy dúnyaqarastı, jańa muzıkalıq tendenciylardı ózinde jámleydi. Mısalı, "Richard III" operasındaǵı Richardtıń muzıkalıq portreti onıń hiylekerlik pazıyletlerin, reyimsizligin atap ótedi. "Korol Lir" operasında Lirdiń muzıkalıq obrazları onıń aqıldan azıwın, azapların sáwlelendiredi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Christopher Wilson, *Shakespeare and Music* (Project Gutenberg): Anıq opera tallawları, sonıń ishinde Ambroise Thomas, Domenico Scarlatti hám Hyonyardıń "Hamlet" shıǵarmalarına baylanıslı bólimler, "opera muzıkası tárepinen klassikalıq dramalıq qalay sáwlelendiriw" temasın úyrenedi. gutenberg.org+1gutenberg.org+1.
2. Glyndebourne Opera Archive: "Discover the music of Brett Dean's Hamlet" hám "Musical highlights" bólimleri: Bul materiallar Brett Dinniń operasına tiyisli detallastırılǵan, orkestr, elektron effektler, semixor hám saxna-teatr qurılısınıń roli haqqında maǵlıwmat beredi. newyorker.com+3glyndebourne.com+3glyndebourne.com+3.
3. Metropolitan Opera – "Singing Shakespeare": Shekspirdiń muzıkalıq talqılawları, sonıń ishinde, Tomastıń 1868-jılǵı jeke operası hám jańa 21 ásirdegi sáykeslendiriwler haqqında kóz-qaras beredi. metopera.org.
4. Tchaikovsky-Research – "The Italian Opera. Ambroise Thomas' Opera 'Hamlet'": Opera analizine tiyisli texnikalıq sáwlelengen úlesler, sonıń ishinde quyashlı saxnalar hám muzıkaǵa tiyisli analizler joqarı maǵlıwmat sıpatında qollanıladı. en.tchaikovsky-research.net.
5. Ernest Jones, *Hamlet and Oedipus* (1949): Freyd tiykarındaǵı psixanalitikalıq izertlew, Oedipus kompleksi hám islenbegen háreketler metopera.org+3en.wikipedia.org+3wilson.fas.harvard.edu+3.
6. T. S. Eliot, "Hamlet and His Problems" (1919): Jańasha kritika janrındaǵı wazıypa, objective correlative ideyası tiykarında analizi. en.wikipedia.org+1en.wikipedia.org+1.
7. William H. Quillian, *Hamlet and the New Poetic* (1983): Modernizmge (Joyce, Eliot) múnásibetler hám olardıń "Hamlet" kontekstindegi pikirlerin tallaw, Eliottıń shıǵarma bólimine ilimiy kóz-qaras beredi. en.wikipedia.org+1wilson.fas.harvard.edu+1.

REZYUME. Bul maqalada Uilyam Shekspirdiń "Hamlet" shıǵarmasına muzıkalıq tallaw berilgen. Shıǵarma hár qıylı kompozitorlar tárepinen muzıkalıq baǵdarlarda qayta islengen bolıp, olardıń arasında Ambruaz Tomas hám Brett Dinniń operaları, sonday-aq, P. I. Chaykovskiy hám D. Shostakovich sıyaqlı kompozitorlardıń simfoniyalıq talqılawları ayrıqsha ornı ieleydi. Maqalada muzıkanıń dramalıq funkciyaları - personajlardıń ishki sezimlerin bildiriw, saxnalıq ortalıq jaratıw hám syujet dinamikasınıń kúsheytiwdegi áhmieti tallanǵan. Ásirese, Gamlet hám Ofeliya obrazlarınıń muzıka arqalı qalay súwretlengenini, olardıń psixologiyalıq jaǵdayları tańlawshıǵa qalay jetkerilgenini tallanǵan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье представлен музыкальный анализ произведения Уильяма Шекспира "Гамлет". Произведение было переработано различными композиторами в музыкальных направлениях, среди которых особое место занимают оперы Амбруаза Томаса и Бретта Дина, а также симфонические интерпретации таких композиторов, как П. И. Чайковский и Д. Шостакович. В статье анализируются драматические функции музыки - выражение внутренних переживаний персонажей, создание сценической атмосферы и усиление динамики сюжета. В частности, было проанализировано, как образы Гамлета и Офелии изображаются через музыку, и как их психологические состояния передаются слушателю.

SUMMARY. This article presents a musical analysis of William Shakespeare's "Hamlet." The work was revised by various composers in musical directions, among which the operas of Ambrouis Thomas and Brett Dean, as well as symphonic interpretations by composers such as P. I. Tchaikovsky and D. Shostakovich, hold a special place. The article analyzes the dramatic functions of music - expressing characters' inner experiences, creating stage atmosphere, and enhancing plot dynamics. In particular, the portrayal of Hamlet and Ophelia through music, and how their psychological states are conveyed to the listener, were analyzed.

УИЛЬЯМ ШЕКСПИРДИҢ «РОМЕО ХЭМ ДЖУЛЬЕТТА» ШЫҒАРМАСЫНДА МУЗЫКАЛЫҚ ДРАМАТУРГИЯ: ВОКАЛ ӨНЕРИНИҢ РАҰАЖЛАНЫҰЫНА ТӘСИРИ

М.Қ.Палўаниязов – оқытыўшы

Өзбекстан мәмлекетлик көркем өнер хэм мәдениет институты Нөкис филиалы

Таяныш сөзлер: Шекспир, Ромео хэм Джульетта, музыкалық драматургия, вокал, вокалға тәсир, опера/балет.

Ключевые слова: Шекспир, Ромео и Джульетта, Музыкальная драматургия, Вокал, Влияние на вокал, Опера/Балет.

Key words: Shakespeare, Romeo and Juliet, Musical dramaturgy, Vocal art, Influence on vocals, Opera/Ballet.

Уильям Шекспирдиң «Ромео хэм Джульетта» трагедиясы жәхән әдебиятының ең белгили хэм сүйикли шығармаларынан бири. Оның мухаббат хэм душпанлық, қурбанлық хэм трагедия ҳаққындағы универсал тарийхи әсирлер даўамында художниклер, жазыўшылар хэм музыкантларды илхамландырып келген. Шекспир пьесасы тийкарында пайда болған музыкалық драматургия көплеген музыкалық шығармалардың жаратылыўының басланғыш нокаты болды, олар өз гезегинде вокал көркем өнериниң раўажланыўына үлкен тәсир көрсетти.

Тийкаргы бөлим: (Бул жерде хәр бир тийкаргы жағдайды раўажландырыў, оларды анық мысаллар хэм таллаўлар менен беккемлеў зәрүр. Мысалы, Гуно операсын талқылаўда Ромео хэм Джульетта арияларын көрип шиғиў, олардың нама сүүретин, оркестрлестирилиўин талқылаў, Шекспир тексти менен салыстырыў мүмкин. Прокофев балетин таллаўда тийкаргы қахарманлар хэм олардың қатнасықларын характерлеўши лейтмотивлерди көрип шиғиў мүмкин.) Уильям Шекспирдиң "Ромео хэм Джульетта" трагедиясы музыка драматургиясына, әсиресе опера хэм балет вокал көркем өнериниң раўажланыўына үлкен тәсир көрсетти. Төмендеги әхмиедли мәселелер келтирилген:

• **Уильям Шекспир шығармасында музыканың әхмиеети:** Қосық, аяқ ойын хэм сес эффектлеринен пайдаланыў арқалы орталықты жаратыў, руўхый тәсирди

күшейтиў хэм қахарманлардың характерлерин ашып бериўди талқылаў. Пьесаның текстинен музыка элементлерин көрсетиўши мысаллар.

• **Вокал көркем өнериниң раўажланыўына тәсири:** «Ромео хэм Джульетта»ның сюжети хэм характерлери композиторларды опера, балет хэм басқа вокал дәретпелерин жаратыўға илхамландырды. Трагедияның ең әхмиедли музыкалық талқылаўларына көз-қарас: Шарль Гунонын «Ромео хэм Джульетта» операсы. Сергей Прокофьевтиң «Ромео хэм Джульетта» балети. Басқа музыкалық дүзетиўлер (мәселен, Leonard Bernstein's West Side Story - туўрыдан-туўры дүзетиў емес, бирақ сюжеттен илхамланған)

• **Вокал хэм инструментал баянлаў кураллары:** Мухаббат, түскинлик хэм қайғы сыяқлы хәр түрли сезимлерди көрсетиў ушын композиторлар вокал партиялары, оркестрлеў хэм мелодиялық усыллардан қалай пайдаланғанлығын үйрениў. Трагедиялық орталықты пайда етиўде қолланылатуғын музыкалық усылларды таллаў.

• **Музыкалық драматургия талқылаў усылы сыпатында:** «Ромео хэм Джульетта»ның хәр қыйлы музыкалық талқылаўлары тарийх хэм персонажлар ҳаққында хәр қыйлы көз-қарасларды усынысын көрип шығиў. Пьесаны қайта ислеўде хәр түрли музыкалық усылларды салыстырыў.

• **Музыка арқалы трагедияны қабыллаў эволюциясы:** «Ромео хэм